د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

[illegible]دالحق امیری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه

(وروستۍ دوې لسيزې)

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

ليکوال
عبدالحق اميرى

ژباړن
صلاح الدين
۱۳۷۸

PROPERTY OF
ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه:

*د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه

*ليکوال : عبدالحق اميری

*ژباړن : صلاح الدين

*کمپوزر : محمد وسيم عزيز

*دچاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م

*دچاپ ځای : پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابیلو ولایاتو ته د گرځنده کتابتونونو دلېږلو پروگرام جوړ کړی دی؛ گرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هیواد په یوه برخه کښې په یوه ځانگړي ځای کښې ایښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توگه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا گرځنده کتابتون بوې بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرگانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې موږ د دوی گټې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لست کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دوی په ګرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.
د دې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې « یونوچا » ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ د دې ګرځنده کتابتونو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه وروا غوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ د دې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه ګټور شي د دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په ګډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه به یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلي موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانګذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په ګډه پر مخ بیایي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هیواد مل، حسین فخری، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع ځخه جوړه ده.
موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د ګرځنده کتابتون له ټولو ګرانو لوستونکو ځخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو ځخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

« د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره »

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
پیلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت	۷
مهاجرت او بیځایه کیدنې	۹
کرنه او مالداري	۱۱
ځنګلونه او څرځایونه	۱۵
طبیعي سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسي کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالي سیاست او دولتي مصارف	۲۷
د بانکداري سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکي هوانوردي	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بیوزلي او سیمه ییزې نا انډولي	٤۰
د خوراکي موادو شته والي	٤٤
د بین المللي تولنو بشري او براختیا یي مرستي	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېلامه

اقتصاد په لګښت کې د انډول مانا لري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کېږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې ترې اخیستل کېږي - د اړیکې په څېر څېړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدایښت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډېرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لاډېره ګټه کول، داړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ ټاکل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لا ډېر هڅوته لیواله کوي.
د اقتصاد پوهه د انسان لومړنیو اړتیاوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټینګار کوي. تجربه راښیي چې که د انسان دغه بنسټیزې اړتیاوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنیت او د مال او سر ساتل را برسیره کیږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شي نورې غوښتنې، لکه د لا ډېر مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مینه او محبت او نور راپورته کیږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې یې لري لا ډېر وګټي.
په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلویزیون، یخچال درلودل په لومړنیو اړتیاوو کې شمېرل کیږي. خو په وروسته پاته هیوادو کې ډېر لږ وګړي پر دغو اسانتیاوو لاس بري دي. څومره چې مدنیت پرمخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زیاتیدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتیا لپاره نوې تکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کیږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپیوټر نیولی دی او د زرهاوو نورو لپاره یې د کار او ګټې زمینه برابره کړې ده.
له بده مرغه انساني نړۍ د بیعد التیې او ډول ډول نابرابریونه ډکه ده. که د زمکې په یوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلي په بل ګوټ کې د یوې مړۍ ډوډۍ په هیله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هیواد کې لاهم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې تکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هیواد چې لا پخوا په وروسته پاتې هیوادو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیرل کیده د جګړې کلونو په ترڅ کې کنډواله شوی دی. له یوې خوا د ګټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانګه اچونې نه تشویق د اقتصادي پر مختګ مخنیوی کړی دی. ډیر ملي پانګه وال له هیواده تللي، کارخانې ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې تولو لو سیستم او په پر مختیایي هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دا رساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادی حالت په کلي ډول نه څیړي ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیا لري. اصلي هدف دا دی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادی سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږي او پر خپل تولنیز او شخصي ژوندانه د دې کور ګډې جګړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ما علینا الا البلاغ

عبدالحق امیری

اسلام آباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د افغانستان وروسته پاتې هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترڅ کې د سیاسي، نظامي او اقتصادي بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادي او اجتماعي بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ بر سیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزې وژنې، بیځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلې دي. د هیواد ټول اقتصادي بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتي اداري، د استوګنې کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحي نظام او نور د دغې کور ګډې جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کود تا ځې د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، تردې پخواهم افغانستان د وروسته پاتو هیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایي ډالره اټکل کیده.
(مینځنی عاید = د یوه ټولګي مجموعي عاید چې د ټولګي دوګړو پر تعداد وویشل شي.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر تله کولو لپاره معمولاً د سړي سر عايد چې د عايد دويشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخيستل کيږي. د يادولو وړده چې د حسابولو دغه معيار هم څه نيمګړتياوې لري چې تر ټولو مهم يې د هيواد دوګړو ترمينځ دعايد مساويانه ويش دی.

په ۱۹۷۹م کال کې د هروګړي داخلي ناخالص توليدات ۱٤۳ او د هر وګړي ملي ناخالص توليدات ۱۷۰ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص توليدات د توليد شوو شيزونو او خدمتونو د بازار په بيه له ارزوني وروسته يو پريل باندې د هغو دارزښت له زياتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص توليدات له داخلي ناخالصو توليداتو سره د هيواد دوګړو په بهر کې د پانګې اچوني له زياتولو او د داخلي بازار د عايد له کسر څخه لاس ته راځي.

پخوا اقتصادي عمده فعاليتونه د حکومت له خوا څارل کيدل، يوازې د کرنې سکتور او يوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعيت د جګړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنيو پانګه والو د هڅونې په خاطر د افغانستان دولت په ۱۹۸۷م کال کې مشورتي شوري جوړه کړه، که وکولي شي خصوصي سکتور ته پراختيا ورکړي. د جګړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل ورو وروارا ولويد او سيمه ييزو سياسي او نظامي ځواکونو د هيواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او يو څه خود مختارې ادارې جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشيزم او بې بندوبارې رامينځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختيا سبب هم ګرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو د پراختیايي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلو کې ۸۱.۶ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلو کې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځي نښتو کې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګوابښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه يي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او ټغراو بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادو د تولید، د کوکنارو کر او بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد د عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان جغرافیایی او اقلیمی وضعیت

افغانستان په وچه کې چاپیر یو هیواد دی چې په منځنۍ آسیا کې ځای لري. د افغانستان گاونډیان د ایران اسلامي جمهوري لویدیزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چین ولسي جمهوریت په شمال ختیځ او پاکستان یې په سهیل او سهیل ختیځ کې دي. سره هوا د کرنې ورزمکو لږوالی، د کرنې د وسایلو دود یز توب او د اوبه خور نیمگړی سیستم، د کرنې له پرمختللیو لاروچارو سره د بزگرانو نابلد تیا د متخصصینو او کرنیز نویو آلاتو لږوالی او د کرنې چارو ته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملو نه دي چې په خپل وار د هیواد د اقتصادي وروسته پاتې والي سبب شوي دي. د هیواد آب و هوا په مختلفو برخو کې توپیر سره لري. په سهیل او سهیل لویدیځ ولایتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هیواد په ډیرو برخو کې د هوا وضعیت د للمي کرکیلې لپاره چندان وړتیا نه لري. د ملگرو ملتو د کرنې او خوراک دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له گزارش سره سم د بدخشان په ولایت او مرکزي غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافي باران اوري. په دې سیمو کې کنگل کیدل محدودو کوونکی عامل دی. ختیز او جنوبي ولایتونو کې لږ باران اوري خو په دې سیمو کې د کرنې فصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کافي اندازه اوړد او آبي زمکې اکثراً دوه فصله دي.

په للمي زمکو کې د کافي باران نشتوالي هغه هم په مناسب وخت کې د کرنيزو توليداتو د کمښت سبب ګرځي.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له ګزارش سره سم د هيواد د اوبو د سرچينې نژدې ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هيواد آبي زمکې ۳ . ۵ ميليونه هکتاره اټکل شوې چې د هيواد د پراخوالي په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولګي په سلوکې ۱٤ دو فصله، ۲۲ يو فصله او ۲ ، ۵ بڼونه دي. او په سلوکې ۲۲ نورې هغه زمکې دي چې په وار سره کرل کيږي. للمي زمکې ۸ . ٤ ميليونه هکتاره اټکل شويدي چې د هيواد ټولې خاورې په سلو کې ۸ جوړوي. د هيواد د خاورې په سلو کې ۷۰ له لوړو او څړځايونو جوړه ده او ۹ ، ۲ يې په ځنګلونو پوښلې ده.

طبيعي آفتونه، لکه نيزونه، شديدې زلزلې، د زمکې ښوييدنې او نور په ځپل شويو سيمو کې د ربړوونکو اقتصادي ستونزو سبب ګرځي. په کال ۱۹۹۱ کې د ريکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې يوې شديدې زلزلې د هيواد په شمال کې په دولتي اوشخصي املاکوکې ډيرې ويجاړ تياوې راوستې او ډير خلک او مواشي پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ويجاړوونکي نيزونه په جنوب لويديزو ولايتونو کې زښت ډير وراني پيښې کړ. په کال ۱۹۹۳ م کې د ريکتر په کچ ٤ درجې زلزلې هم په شمال کې د ډيرو ورانيو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمي او پسرلي د تخار او بدخشان په ولايتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د ريکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرګ په ولسواليو کې يې په لسګونو کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات مړه او سلګونه نوريې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتوکي وو) له لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمي (فبروري ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونه وځپل. که څه هم د مرستې رسولو موسسې، لکه ملګري ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير حکومتي مؤسساتو په چټکۍ له ځپل شويو خلکو سره د مرستې له پاره و د انګل او لومړنۍ اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر خلکو وويشلې، سره له هغو له طبيعي آفتونو نه زيږنده ويجاړتياوو د هغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسې ستونزمن کړی دی.

مهاجرت او بېځايه کيدنې:

له غير رسمي احصائيو سره سم تر ۱۹۹۶ م کال پورې د هيواد دوګړو شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنايي له هيواده بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سر شميرنه چې د شاهي او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په نظر کې وچې وشي سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې سرشميرنې پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيري په اثر د پنځو ميليونو تنونه زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسي ځواکونو له وتلو وروسته له دښمنيو ډکو جګړو په اوږدو د مهاجرت خوځښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څه لږ کچ سره ګاونډيو هيوادو ته دوام ومونند. په ۱۹۹۲م کال د مجاهدينو په واکمن کيدو سره په دې هيله چې جګړې پای ته رسيږي له يونيم ميليونه زيات مهاجر په بيړه له پاکستان او ايران نه هيواد ته ستانه شول. تنظيمي جګړې د رزګونو انسانانو د بيځايه کيدنې سبب شوې چې د جګړې له اوره يې تيښته کوله. په ۱۹۹٤م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوي د اسلامي ګوند جګړه له جمعيت سره چې د استاد سياف د ځواکونو پلوي يې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځو سوو زرو بيوزلو وګړو د بيځايه کيدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بيدياوو کې ترخيمو لاندې تر ۱۹۹۷م کال پورې د نړيوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لاهم زرګونه انسانان د هيواد په مختلفو سيمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په ډاډمنو ځايونو کې موقتي ژوند تيروي. همدا و چې په حقيقت کې د هيواد توليداتو او په تيره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځيدلې دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالي ته بدلون ورکړی او د جنائي پيښو وژلو، جرمونو او معيوبيتونو د پراخيدو سبب ګرځيدلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنسټیونو د ویجاړتیا او د هیواد په گوټ گوټ کې د میلیونونو په شمیر د ځمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

ځکه د دغه ژوند بخښوونکي سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب گرځي.

د جگړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانگه اچونې د دې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ٥٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷٥ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲٥ پنبې په سلو کې ٥، ۲ او گنیو په سلو کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخي جوړولي. غوړي ورکوونکي داني او نور محصولات په لوړه اندازه تولید یدلي. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو زمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لړوالي پېښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټیټیدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له ګزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلوکی ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبی زمکو موازې یې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټیټ کړی دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوی تخمونه او کیمیاوې سرې یې د پوره ډول د هیواد بز ګرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پرله پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادی لومړنی بنسټونه یې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بندشو. ډیرې زمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوا یان له مینځه لاړل او ځنګلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامۍ په بیرته راتګ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والي روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیي. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوو نه څو ځله لاهم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مينځني بريد په هر هکتار زمکې ٦، ٢ ټنه دی. هغه نمونې چې په دې را وروسته ١٩٩٤ م او ١٩٩٥م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخيزۍ اوسط په هر هکتار آبي زمکه کې ٩، ٢ ټنه را ښيي. (کرنيزه ستراتيژی FAO - ١٩٩٧).

په کرنيز سکتور کې ښځې ستر ځای لري. هغوی د سبوپه کر، خيشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او دوريښمو د چينجو په روزنه او توليد کې رغوونکی ځای لري. په کرنيزو هڅو کې د ښځوونډه اخيستل د هغوی په نژادي ډلو او د هغوی د کورني اقتصاد په څرنګوالی پورې تړاو لري. په ځينو سيمو، لکه نورستان کې ډيرې کرنيزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کيږي.

په اوسنيو شرايطو کې اپيم او خشخاش د کرنيزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لږې کليو (چې د دولت د نفوذ او څارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کيدل. د قانون د ځواک د تنفيذ نشتوالی، ناوړه اقتصادی حالت، د توليدی موسساتو ويجاړتيا او اپيموته دورځ په ورځ زياتيدونکی غوښتنی سره يو ځای د کوکنارو د کرد پراختيا سبب ګرځيدلي دي. ننګرهار، کندهار، هلمند او بدخشان داپيمو ستر توليدونکی ولايتونه ګڼل کيږی. د ترياکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ١٩٩٨م کال کې چې د مخدره موادو د څارنې موسسې (UNDCP) له خوا وشوه د اپيمو توليد په ١٩٧٨ م کال کې ٢٠٠ ټنه و، اما په ١٩٩٧ م کال کی يې ٢٨٠٤ ټنوته زياتوالی موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مالداري:

مالداري او د ځارويو روزنه د کرنيز سکتور ستره برخه جوړوي. په راتلونکي کې په هم دغه مشغولا د هيواد اقتصادي پراختيا او پر مختګ کې ستر ځای ولري. د مالداری له لارې کيدای شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عوايد لوړ کړای شي. کوچيان او هغه خلک چې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د ځارويو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتياوي له همدې لارې برابروي. د هيواد مشهور اهلي ځاروي پسه، وزه، غويي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نيويارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنيو اسعارو د راتلونې دپاره ښه چينه ګڼل کيده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لا زياتې ګټې په خاطر د قره قل د توليد د پراختيا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د ځارويو د روغتيا او د څرځايونو د ساتنې او ځارنې په برخه کې د علمي څيړنو سبب وګرځيد. په پايله کې د هيواد په شمال، ختيځ او سهيل کې دولتي فارمونه تأسيس شول او په ټولو ولسواليو کې د ځارويو کلينيکونو پراختيا وموندله.

د جګړې دوولسيزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالداری کړو وړو ته نه جبيره کيدونکي زيانونه رسولي دي. د (FAO) د حيواني پروژې د ۱۹۹۷ م کال ګزارش ښکاره کوي چې د رسيدلو زيانونو اندازه په سلو کې له ۴۰ تر ۵۰ د يوې په غوايانو کې، په سلو کې ۶۷ په نورو ځارويو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلو کې ۷۰ د قره قل په تولید کې اتکل شوی دی. د جګړې او قومي دښمنيو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډیر زیات کموالی راغلی دی. د جګړې اوږد یدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د څارویو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هیواد څاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اټکل شویدي. د ملي اقتصاد د دغی ستري برخې بیارغلونه د څارویو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالی ته اړدی چې بزګران و کولای شي په خپله د خپلو څارویو شمیر ته د یوې عایداتي سرچینې په توګه زیاتوالی ورکړي.

ځنګلونه او څرځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او توریستانو د راتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د څارویو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجي توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځي. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، د ویجاړوونکیو نیزونو مخنیوی او وحشي څارویو ته پناه ورکول دي. د دولتي زمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم، ځنګلونو نژدی ۹، ۱ میلیونه هکتاره زمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلي ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ او تر ډیره د څیړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې دغې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلي او ګڼ ځنګلونه په لومړني ګام په تباهۍ کې ښکیل کړل. د پخواني شوروی عساکرو له خوا ځنګلونو ته د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکی هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودۍ برید ته ټیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالی له امله لاهم د سیمی خلک ښبرازه او ځواني ونې په ډیرې بې دردۍ وهي او د نیشتوکی متاع په بدله کې یې د پاکستان بازارونو ته وړاندې کوي.

د هیواد په شمال او لویدیځ کې د پستې او غرنې نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمي ګزارشونه وایي چې هره ورځ ۳۰ تر ۴۰ لارۍ لرګي د چمن له لارې د پاکستان خاورې ته ننوزې. ددې ځنګلونو د اهمیت او سرشارو عوایدو په نظر کې درلودلو سره ښایي افغاني مقامات په راتلونکي کې د ځنګلونو له وهلو په کلکه مخنیوی او د ساتنې او څارنې لپاره یې اقدام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي سرچینې او انرژي

د طبیعي زیرمو د لړلو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد سترې زیرمې طبیعي ګاز، وسپنه، مس، لاجورد، مالګه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول یورانیم، سپین زر، سره زر، سلفر، نیکل، لتیوم، مګنیشیم فلوراید او نور کانونه په کافي اندازه په هیواد کې پیدا کیږي. د هیواد د اوسپنې او مسو زیرمې د نړۍ د ریمې سترې زیرمې ګڼلې کیږي. د هیواد طبیعي ګاز له ۱۰۰ تر ۱۵۰ میلیون متر مکعبه پورې اټکل شوی و چې پخوا یې د هیواد د ټولو صادراتو په سلو کې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړیوالې بیې نه په ټیټه بیه پخواني شوروي ته صادریده، د طبیعي ګاز پلورل د جګړې په کلونو کې بند شول. د ګاز تولید او وړاندې کول د مجاهدینو د عملیاتو او شوروي عساکرو په واسطه د ګاز د څاګانو د ورانولو له امله بند شول. د ګاز د څاګانو د ویجاړتیانه را رسیدلی زیانونه په کال کې ۲۰۰ میلیونه ډالره اټکل شوي دي (د ملګرو ملتو د انرژۍ د محاسباتو کالنۍ).

د ډبرو سکاره د هیواد د وهمه زیرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ میلیونه ټنه تا کل شوی او ۴۰۰ میلیونه ټنه اټکل شوی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښیي پخوانی شوروی پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژۍ د کموالي نه رامینځته شوی تنګسې اقتصادي مهمو هڅو ته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي ده کابل د هایدرولیکي برق له فابریکې پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لري یو شمیر واړه د انرژۍ هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دي. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکې په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړۍ کې تولید وي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکې هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژۍ نه ګټه اخیستله چې د دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژۍ مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤م او ۱۹۹۵م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنانه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالی نه یوازې د کابلیانو تورې شپې بې لا تورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پرښاریانو تریخ کړی و ځکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمی کې او د ډوډۍ د پخلی لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولو نه وروسته، د کابل د بریښنا انرژۍ د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع او لاسي کارونه

صنعتی اداري او د صنعتي تولیداتو زیاتوالی د هیواد په اقتصادي پراختیا او د سړي سر درآمد په اوچتوالی کې د زښت ډیر اهمیت درلودونکی دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پیل نه راپدیخوا د اقتصاد پوهانو ترمینځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د

صنعتي هیوادونو سړي سرعاید یې په چټکۍ سره لوړکړی دی. د یوې تولنې صنعتي کیدل د ښارو لا پراختیا سره همغاړه وي. صنعتي فابریکې که کارونه پیدا کوي، د هیواد تولیدات زیاتوي او د کلیونه ښارونو ته د مهاجرینو ستونزې هم مینځ ته راوړي. د وګړو یو زیات شمیر د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لویو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابریکو کې پر ښه معاش کاروکړي. له بلې خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتیاوو، لکه ترانسپورت، بریښنا د ځښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دی- برخمن شي.

ځنګه چې په ډیرو وروسته پاتې هیوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته یو لړ ستونزې، لکه ګڼه ګوڼه، د ژوند د چاپیریال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلي په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیر علیخان پیر (۱۸۶۹ - ۱۸۷۹م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی یې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجي فابریکې تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسې د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراخولو په خاطر زیاتې هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړي سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې یې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څیزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لویې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوی سرې کارخانې، د جنګلک انجنیری کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه تږکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکي شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره تینګې هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگه اچونې يې سوداگرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسيزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئيس داسې انگيزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنگه شخصي صنايعو ته پراخوالی وروبخښي. په همدې خاطر د هيواد د پانگه اچونې قانون تصويب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸ م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸ م کال کې د هيواد د ملي ناخالص توليداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ يې صنعتي سکتور توليدول. په ۱۹۹۰ م کال کې د ۳۶۰ په شاوخوا کې د سپکو صنايعو فابريکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلويښت زره کارگرانو په کې کار کاوه.

او نژدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابريکې د هرات، کندهار او مزار شريف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوو لسيزو جگړې له امله د هيواد صنايعو درانه زيانونه وزغمل په تيره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ويجاړ، مالونه او وسايل يې چور او تالا شول. نورې صنعتي کارخانې د هيواد په گوټ گوټ کې له څو کلونو راپدې خوا بندې دي.

په ځينو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جگړې د سوزنده لمبو نه خوندي پاتې دي په ډيره ټيټه سطحه په نسبي توگه فعاليت لري. د دغو صنايعو فعاليت د اړتياوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمې څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود يږي.

لاسي صنايع يوازينې صنايع دي چې د جگړې کلونو په ترڅ کې يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالې وې. دا سکتور په کلو او بانډوکې د کم بضاعته کورنیو لپاره اضافي عایدات برابروي.
ډیر کله ښځینه افغانانې د دغه ډول لاسي صنایعو د پرمختګ په جریان، لکه، غالۍ او بدل، تغر او بدل، ریشمه ګنډل، وریښمین کاري، خامک ګنډل او نور ستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنایعو تولیدات غالۍ، تغر، څرمن، وړۍ او وړین شیان، بخاري، خرادي، ولډنګ کاري، د موټرو او نورو ماشین الات د بیارغاونې ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لا تراوسه فعالیت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډیر ځواک په شخصي کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک یې سرته رسوي ډیرې په کرنیز سکتور او کورنۍ سوداګرۍ او تریو برېده بهرنۍ سوداګرۍ پورې اړه لري. د خلکو زیات شمیر د ننه په هیواد یا ګاونډیو هیوادو - لکه ایران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زیاتیدل او اقتصادي وروسته پاته والی له امله په دولتي او خصوصي سکتور کې د کار موندلو زمینې بیخي زیاتې کمې شوې دي. یوازې په کندهار کې چې د څوکالو را په دېخوا امنیت برقرار دی او سوداګري وده کړیده، د مزدورکارۍ له لارې د عاید زمینې په سلو کې ۱۵ زیاتوالی موندلی دی. تر ټولو ناوړه حالت د فیض آباد په وروسته پاتې ښار کې دی چې د تیر کال په ترڅ کې د مزدور کارۍ له لارې عاید په سلو کې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شریف ښار کې چې د دې وروستیو کلونو په ترڅ کې دویجاړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عايدات په سلو کې ٤٣ را ټيټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعيت په بدلون کې و.
د سارې په توګه د مزدورکارۍ له لارې عايد د ١٩٩٨ م کال د اکتوبر او دسمبر په مياشتو کې مخ په زياتيدو و، او د ١٩٩٩ کال د جنورې او مارچ په مياشتو کې يې نزولي تګ لورې درلود. چې له عواملونه يې ښايي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږيدل وي.
په هيواد کې د کارځ ځواک لپاره د غوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختيا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنايعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتيا په زياتيدو کې ده. ډير دولتي کارکوونکي چې خپل عايدې له لاسه ورکړې په شخص کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکارۍ، او يا پرچون پلورلو لاس پورې کړې دي.

PROPERTY ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پرته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلی افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګرۍ اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پورې کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز رازډولونو تجارتي مالونه هغو سیمو ته - چې د دښمنو ډلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادی محاصره کې دي- ور رسوي.
بهرنۍ سوداګري چې د کرنیزو محصولاتو صدور او د بهرنیو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبیعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروی ته صادریده او اوس بند دی)، تازه او وچه میوه، غالۍ، پوست، د چارتراش لرګی، سابه او نور په اوسنیو شرایطو کې د هیواد له عمده صادراتو څخه شمیرل کیږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه وړۍ، پنبه، طبیعي ګاز، میوې، غالۍ او نور تریوه بریده د مرکزي دولت په کنترول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هیواد صادرات په سلو کې ۸۵ او واردات په سلو کې ٦۹ کم شوي وو.
د هغو بهرنیو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پیښور او کوټې بازارونه بیا صادریږي د پراخوالي په حال کې دي. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹٦ کلونو پورې په ورځ کې نژدې دوه یا درې باروړونکي الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوایي ډګر کې ښکته کیدل چې وروسته په لاریو کې تورخم او له هغه ځایه د اوښ او کچر په واسطه د پیښور بازارونو ته لیږدیدل. له ۱۹۹٦ کال نه وروسته د طالبانو تحریک د دغې لارې ته تریوه بریده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنیو تجارتي مالونو ډیره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته لیږدیږي.
په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلویزیون، ویدیو، تیپ، د کور لوښي او نور هغه شیان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بیه خرڅیږي.
د یوې سروې مطابق چې د نړیوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منځ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوادگرۍ تموله بیه ۵ . ۲ بلیونه ډالره اټکل شوي وچې ۶ . ۱ بلیونه ډالره یې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کیږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د. ترانزیتي تجارت د آسانتیاوو محدودلو لپاره په یواړ خیزو اقداما تو لاس پورې کړ چې د هغو بهرنی تجارتی مالونو چې په غیر قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسیږي د ورود مخنیوی وکړي. تر اوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزیتي تجارت له لست نه لغو شویدي. خو په عمل کی د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتی مالونو د قاچاق په مخنیوی کې چندان گټور نه دی تمام شوي. په اوسنیو شرایطو کی افغانستان په وارداتو متکی دی. دوارداتي مالونو ډیره برخه خوراکی مواد، پوښاک، دواگاني، تیل او نور دي. د تجارتی مالونو په څنگ کې ماشین آلات او نظامي اړتیاوې هم وارد یږي.

تجارتي کسر له په سلوکې ٤٨ نه په کال ۱۹۷۸ کې تر په سلوکې ۷٤ ته په کال ۱۹۹۲ کې رسیدلی و. له کال ۱۹۹۲ نه وروسته دغه تشه څو وارې زیاته شویده. اصلی سبب یې د صادراتو د سطحی راټیټیدل او د بهرنی صنعتي مالونو دوارداتو ورځ په ورځ زیاتوالي دی. کومی گټې چې د بهرنۍ سوداگرۍ نه ترلاسه کیږي ډیره برخه یې د زمکو او. کورونو په رانیولو په داخل کې مصرفیږی او یا د پاکستان په بانکونو کې زیرمه کیږي. (د تولیدي هڅو لپاره د هیواد په دننه کې پانگه اچونه نه کیږی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وروستيو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کيدونکي تاوانونه زغملي دي.
ټول تجارتي سرحدونه له منځني آسيا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرني سوداګري يوازې له پاکستان او يو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنيو شرايطو کې د هيواد د لومړ نيو اړتياوو په سلو کې ۹۰ يې له پاکستان څخه وارديږي.

مالي سياست او دولتي مصارف

مالي سياست د حکومت د پاليسي جوړولو وسيله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پيداکولو لپاره کارول کيږي او د مالياتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سياست نه سمه ګټه اخيستنه عمومي زيرمو ته زياتوالي وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورتولوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جيبونه ورځي.
څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمويليده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولايتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسيساتو پر مصارفو شامليږي. په ۷۰ لسيزه کې د محمد داؤد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان حکومت د دولتي سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدي هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سرک جوړولو، هوایي ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونو دانۍ، او د طبیعي زیرمو په را ایستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کیدلې. ولایتي حکومتونو او ښاروالۍ ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلي، معمولي مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافي بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤلیتونو څخه وې. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډیرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیو دراټولولو سیستم یې سره پاشلی دی. نو ځکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلي عایدات راکم شویدي. له بلې خوا له ۸۰ په سلو کې زیات دولتي مصارف په پوځي هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعي خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصي چارو یا په پوځي چارو لګول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکداری سیستم دومره وروسته پاته او محدودو چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکداري نظام لومړني مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکي او پوراخیستونکي ادارو په څیر هغه مالي اړیکي راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو هڅو څخه ګټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدایښت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته راوړي) سره بانکداري هڅو پراخوالي وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.

نن ورځې بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه ګڼل کیږي او ټول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.

د افغانستان مالي سیستم د مالي، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نږدې اړیکې سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو داداري، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرني اسعارو د زیرمو برابرول، او د نورو پولي هڅو مسوولیت په غاړه لري. ټولې مالي اداري، لکه تجارتي بانکونه، پراختیایي بانکونه او نوري مالي اداري د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جګړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریدتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو تطبیقول چې د هر کال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اټکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابریده. په ۹۱- ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۰۴ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرنۍ سوداګرۍ ستره برخه او نور تجارتي فعالیونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولي سیستم دودې او پراختیا په لوري یو نیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنې د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملي بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷۶)، د صنعتي پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتي بانک (۱۹۵۵)، او پښتني تجارتي بانک (۱۹۵٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لار کې له سترو ځنډونو نه یو پربانکونو د دولت کنترول و. د بانکدارۍ نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملي او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته دا توان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړي او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ور وبخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦٥ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیون ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملي بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو پخوانی او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډیرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یا یې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولیږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شي چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې ښرګندونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډیرو لرغونو پیرونو را په دیخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلې اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاوو څخه دی او په همدې خاطریې د اقتصاد پوهانو پام ځانته راړولی دی.

سرسامو ونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م راپدیخوا راروان دی د جګړې د کلونو په ترڅ کې د دولتي اداروو د تیټ وړ کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافي) په چټکۍ سره پراخوالی وموند او د هیواد د پولي تبادلاتو ډیره برخه تنظیموي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنيو شرايطو کې د تجارتي کزيدتونو پوروونه او نور پولي فعاليتونه د دغه بازار له لارې سر ته رسيږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولو-يو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شريف کې درګرده پولي خدمتونه برابروي ډ بهرنيو اسعارو د تبادلې په ګډون د بهرنۍ سوداګرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(۱) بانکي بيه چې د مرکزي دولت له خوا اينبودل شوې ده.
(۲) د ملګرو ملتو بيه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بيې لږه وي. (۳) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پرلاس تنظيميږي.
د افغانيو د مبادلې نرخ په امريکايي ډالرو له ۹ . ۳۷ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۷۹م کال کې ۶۶۱ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۹۰م کال کې، ۱۵۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په کال ۱۹۹۶م کې او ۴۲۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل د کال ۱۹۹۹ په لومړيو کې بدلون موندل دی. سره له دې چې د افغانيو نرخ په کابل او د طالبانو تر ولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانيو پولي ارزښت مخ په کميدو و. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.
(۱) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،
(۲) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړيو بانکنوټونو په تقريباً نيمه بيه خرڅيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستیو کې سرته رسېدلې ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹۶ م کلونو ترمینځ یوزر فیصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسې تورم پروسه د هیواد د زیات شمیر خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسیزې ترڅ کې د اړتیاوړ لومړنیو موادو بیې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستیو کلونو کې ددې ډول شیانو نرخونه په سرسامونکي ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې یوې کورنۍ ۳۰۰۰ وارې زیاترو عوایدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتیا لرله.

دیو

کیلو اوړوبیه له ۱۰ افغانیو په ۱۹۷۸ م کال کی ۳۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲۸۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹۶ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانیو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې، ۱۱۱۳۲ افغانیو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په میاشت کې زیاتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې یو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي یې او وتنو ته رسیږي مجبور دی چې د خپلو د عوایدو نیمایي یوازې دوچې ډوډۍ په رانیولو ولګوي. د ښوونکیو او نور ملکي مامورینو میاشتني عاید په هیڅ صورت د هغوی د یوې هفتي لګښتونه نه پوره کوي.

د هیواد په شمالي سیمو کې د بدخشان او بامیانو د وروسته پاتو ولایاتو په ګڼون د نرخونو بی کچه لوړتیا د ډیرو اقتصادی مصیبتونو سبب شوي دي. یو کیلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئی په میاشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانیو خرڅیدل په مزار شریف کې د هغې بیه ۲۵۰۰۰ افغانی او په فیض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانی وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترانسپورت او ملکی هوا نوردی

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیا رغاونه او پراختیا کې ترانسپورت ډیره ستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توګه پراختیا و رمی کولی شي چې کلی پرښارونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکی اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي اړیکی مینځته راوړي.
همدا ډول یو عصری ترانسپورتی سیستم د صنعت په پراختیا ا ر د خلکو د ژوند د سطحی په ښه والي کې غټ ځای لري.
په هیواد کې د وسپنې پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورتی فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږی چې ښایی له بیخی ورانو شویو لویو لارو څخه تیرې شي. په هېواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دی چې له هغی جملی څخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوی. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړی او افغانستان له ګاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډۍ له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.
البته په وروستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخار له ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحی او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځی انتقالاتو په منظور ګټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه سلیم لاره چې د بدخشان ولایت د پاکستان په چترال پورې نښلوي جوړه شوه دا لاره چې دي دوو کالو راهیسې د موټرو په مخ تړلې ده یوازې د درې میاشتو لپاره ترې ګټه اخیستل کیږي. د هیواد ډیر ولایتونه او ولسوالۍ د خامه او صعب العبور ولارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره تړل شوي دي چې اغلباً د موسمي بارانونو او ویجاړوونکو سیلابونو په اثر بندیږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹۶۷) د عمده لویو لارو په جوړولو ټینګار درلود. د سالنګ لویه لاره او تونل په ۱۹۶۰ لسیزه کې د پخوانی شوروی په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لویه لاره چې اوږدوالی یې ۴۸۳ کیلو مترو ته رسیده د امریکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډۍ او کابل تورخم لویې لارې هم د خارجي هیوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جګړو او په دوو وروستیو لسیزو کې د پوځي فعالیتونو په اثر د هیواد ډیرې لویې لارې او عمده سرکونه تخریب شویدي.

له بلې خوا د سمې ځارنې نشتوالی، بې کچه ګټه اخیستل او د سرکونو له تر میمولو سترګې پټول د هغو په ورانولو کې یې زیاتوالی راوړی دی. همدا ډول په لویو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشۍ د پاټکونو موجودیت د تجارتي مالونو لیږدول یې د هیواد نورو سیمو ته مشکل کړي دي.

په کلیو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتي عمده وسایلو څخه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. د خامه او پلیولارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترخ کې وخیمې شوی دی. څرنگه چې د مواصلاتی لارو د بیارغاونی لپاره دولتی پلانگذاري نشته. د ملگرو ملتونو مؤسسات او بهرنی او داخلی غیر دولتی سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړی دی.

دوه نړیوال هوایی ډگرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دی. د محلی هوایی ډگرونو شمیر دیرشو ته رسیږی چې احتمال لری یو میدان په هر ولایت کې موجودوي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوايي ډگرونو د جگړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جگړی نه دمخه دوه د هوایی چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتنی په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمی احصائیو مطابق د کابل هوايي ډگر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ تنه محمولو ته رسیده گی کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزی په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننگرهار والی حاجی عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښار کی جوړ شوی و، چې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا اوس د آریانا شرکت الوتکې د کابل ښار، جلال آباد او کندهار نه الوزي بهرني تجارتي مالونه له دوبۍ او د منځني ختيځ له هيوادونه دننه هېواد ته راليږدوي چې بيا وروسته د پاکستان بازارونو ته قاچاق کيږي. د آريانا شرکت داخلي پروازونه يې د طالبانو ترولکې لاندې ښارونو ته هم پيل کړي دي. په تأسف چې د هيواد پستي نظام بيخي له مينځه تللی دی او د هيواد د دغې اجتماعي خدمتونو برخې د بيارغاونې لپاره سولې او د يو قوي مرکزي حکومت جوړيدو ته اړتيا ده.

مواصلات او اطلاعات:

جګړې د هيواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زيان رسولی دی. سيمه وال مقامات، مرستندوی سازمانونه، لکه ملګري ملتونه او غير دولتي مؤسسات له بی سيم او مخابرې څخه ګټه اخلي. په ۱۹۷۹ م کال د ۲۳۶۸۰ شميره تيلفونونه د هيواد په دننه کې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸۶ م کال کې راديو يي آخذې ۱،۵ ميليونه او تلويزيوني ۱۱۵۰۰۰ اټکل شوي و. د هيواد په ځينو سيمو کې مقامات او مؤسسی د ستلايټ تيلفون (د مصنوعي سپوږميو والا) څخه له هيواده بهر سره ارتباط نيسي. د هيواد راديو تلويزيون مرکز د کابل پر ښار په راکټ ورولو کې ويجاړ شو. په اوسنيو شرايطو کې د شريعت راډيو چې مخکې د کابل راډيو په نامه ياديدله او يو شمير واړه راديو يي مرکزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا راديو ګانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشرته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګډون د بی بی سی راډیو د «نوی کور، نوی ژوند» په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپریږي لازمې مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپریږي چې داړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیا ـ نوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.

د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترڅ کې د کابل په کوڅوکی پیښی شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سر پناه ستونزه لاستره کړیده. د ۱۹۹٦م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلی پر ضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤ , ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشین وو. په منځنۍ توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.

په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدواو رژیدو په درشل کې دي. سختو بمباریو او د ړندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو د ورانۍ باعث ګرځېدلي دي.

په کندهار کې د حیرانوونکي ورانیو، او د زمکېنیو ماینونو دشته والي باوجود د نفوسو شمیرې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پردې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیو نه ښار ته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.

د استوګنې کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغاني کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او مومودو بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلي دي چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو تینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصي سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادو یو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیر اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شویدي.

په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه له یوې خوا هغه مهاجرین چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کیږي او له بلې خوا د ترانسپورتي، ښوونیزو روغتیایي لومړنی خدمتونو، کارلټون او نورو آسانتیاوو نشتوالی له کلیو نه ښارونو ته د هجرت سبب ګرځي. له څو کلونو راهیسې ملګري ملتونه او نور غیر دولتي مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بیوزلو خلکو ته د هغوی د استوګنې کورونو په بیرته جوړولو کې مرسته رسوي. مګر د غه ستونزه تر هغو چې یو سهي او دقیق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملي نه شي د دې ډول پراګنده مرستو له لارې به حل نشي.

بیوزلي او سیمه ییزې ناانډولی:

د فقر (بیوزلی) کلمه مطلق او نسبي مفهوم لري. د بیوزلی مطلق مفهوم د ژوندون د ادامې لپاره د شخص د حداقل عوایدو د سطحې بیان ته ویل کیږي او له یو شمیر عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسیدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبي مفهوم د شخص اقتصادي وضعیت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرګندوي. د بیلګې په ډول د کابل په ښار کې که د یوه سړي عواید د هغه د لومړنیو اړتیاوو له حداقل څخه زیات وي مګر د کابل د نورو ښاریانو په پرتله د ټولو نه په ټیټه سطح کې ځای ولري نو د غه شخص ته فقیر (بیوزلی) ویل کیږي. په افغانستان کې د خلکو اکثریت د مخ پرودې ګاونډیو هیوادو دوګړو په پرتله فقیر ښکاره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د بیوزلۍ اولاس تنګۍ د اندازې تشریح چې د بحران په حال کې دی. که څه هم مشکل کاری دی لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحی په خاطر جې د زیاتو شوو خلکو عاجلې اړتیاوې څرګندې کړي ګټور به وي.
په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدایي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زیاتیدو او دهیواد له بهرنه د مهاجرینو د بیرته ستنیدو سره د زمکی مالکیت ورځ تر ورځې لاوړو کی کیږي په داسی حال کې چې د زراعتی زمکې نوعیت، خړوبولو سیستم، څړځایونه او نور د کرنې وسایل مخ په کمیدو دي. څنګه چې مخکې وویل شول د خلکو په سلوکی ۸۰ خپل د ژوند اړتیاوې له کرنیز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحی ښیګنه او پراخول، په تیره د ښځو او ماشومانو د کورنیو د عوایدو په ودې، غذایي تامین او روغتیایی لومړیو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوایدو د سطحی پرله پسی کمښت د ژوند د معیار دراټیټیدو سبب ګرځی چې د اکثرو خلکو پیاوړتیا د هغو د لومړنیو اړتیاوو د پیدا کولو او برابرولو کې محدودوي.
د یو قوی حکومت په نشتوالی کې چې وکولای شی د قیق ارقام راغونډ کړي د فقر معیار تاکل او لیکه کښل زښت ډیر مشکل دي.
د جګړې له پیل نه د مخه په سلوکی له ۲۰ تر ٤۰ خلکو د فقرله لیکی هم کښته ځای درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثریت فقیر او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادی او اجتماعی بنسټونو له سقوط سره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي حکومتونو ظرفیت د اجتماعي خدمتونو د پیاوړتیا لپاره له مینځه تللی دی.

جګړې ډیرې ورانی رازیږولی دي، د کونډو او معیوبینو په شمیر کې یې زیاتوالی راوړی دی او ډیر مهاجرتونه او بیځایه کیدنې یې مینځته راوړې او د خوراکې موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځیدلی دی.

ویل کیږي چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښارکې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پریښودل چې څوک پیدا شي او د هغو مسؤلیت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړینې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورین په میاشتو میاشتو معاش نه اخلي او لویه تشه د ملکي مامورینو د عوایدو او مصارفو ترمینځ پیدا شوې ده.

کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورینو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور میاشتني معاش ۱۵ ډالره او د هغه میاشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړیدی. همدا علت دی چې د کابل په ښارکې ډیرو کورنیو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او د هغو لږ شمیر په هغو مرستو چې له بهرنه یې د خپلوانو له لارې لاسته وروړی شپې سبا کوي.

اقتصادي وضعیت له یوې سیمې تر بلې او حتی له یوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه یوه ولایت کې ډیر توپیر پیدا کوي. په ختیځ او سهیل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسي پراخ شوی دی او دا کار تر یو ځایه په دې سیمو کې د اقتصادي وضعې د ښیګنې سبب ګرځیدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړیکي وروسته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې. هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د درې میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سرته رسیدې.

د بامیانو وروسته پاتې ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختې زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.

فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلی چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتی وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوراکي موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا ، طبیعي آفتونو او پرله پسې جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو زمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي زمکو د مالکیت راکمیدنه، او د خړوبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالي سبب کیږي.

افغانستان یو غرنی هیواد دی چې د هغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسې بدلونونو او اوښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۳ . ۱ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړې څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۳ . ۱ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کې اټکل شویدی.

د واردو شویو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹٦م کال او ۱۹۹۷ م کال کې ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دا رقم د ٦۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکي موادو یوه تشه په ۱۹۹٦ م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني وګړی نشي کولای چې دورځې له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷م کال په سپتامبر کې د ښاغلي نواز شریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینی سیمې په تیروژمیو کې د خوراکی موادو له سخت کمښت سره مخامخ شویدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمی او د هیواد مرکزی برخی د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوی، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکی زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایی موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنی د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنی محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافی اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتی سرچینی یا بیخی له مینځه تللې او یایې په مراتبو کموالی موندلی دي.

پخوا دولتی مامورینو له دولتی کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکی تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایی گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت لـه لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتی حکومتونو کولای شول چې خوراکی مواد څنگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوویشي. همدا اوس ډېرو نانوایانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غیر دولتي مؤسسو له خوا مرستي کیږي چې وچه ډوډۍ د بیې په تخفیف سره په زرګونو بیوزلو خلکو خرڅې کړي.

په اوسینو شرایطو کې یو شمیر خیریه مؤسسې په پام کې لري چې له زیان رسیدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړیوال غذایي سازمان (WFP) خیریه مرستو یو نیم میلیون (۲۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شریف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جګړو) اړو انسانانو سره د هېواد په ګوټ ګوټ کې مرستې کولې.

بې شکه چې دا ډول خیریه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترځ کې د قحطي له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډېرې نیمګړتیاوې رامنځته کوي. څکه له یوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لتۍ او ناغیرۍ راپیدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي تولیداتو د کمښت سبب کیږي.

د بین المللي ټولنو بشري او پراختیایي مرستې:

په اتیایمه لسیزه کې د مجاهدینو او روسي عسکرو ترمینځ د سختو جګړو باوجود، افغانستان له بهرنیو سرچینو څخه ډېرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخواني شوروي او متحدینو یې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف څواکونه هم د امریکا، اروپا او غربي هیوادو له سخاوتمندانه مرستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالی موندلی دی. بنایي اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط او له افغانستان څخه د بین المللی مالي ادارو وتل وي. بین المللی مالي ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللی صندوق او نور بهرني پراختیا یی بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترځ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشري فعالیتونو او بیا رغاوني لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتي موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترځ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لرې لید او د ملي پخلاینې پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشري مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشري مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشري مرستو او د بیارغاونی ورو فعالیتونو لپاره جمعي غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابرېږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هیواد ونډه پکې ښکاره ده) څخه هم کار اخیستی دی. په ۱۹۹٦ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړو نړیوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متریک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختیایي فعالیتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړیدي. په دري وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP) د فقر ور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ میلیون ډالره د هیواد په ۲۳ ولسوالیو کې مصرف کړیدي. نړیوالو غیر دولتي مؤسسو هم په وروستیو کلونو کې د بشري او بیارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سیمو کې ډېرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنیو مرستو د افغانستان دریز مریز شوي اقتصاد په پیاوړتیا او د زیانمنو خلکو په ساتنه کې ستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتیا:

له جګړې د مخه روغتیایي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختیا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتیایي لومړنۍ اړتیاوې په تیره بیا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲م کال کې ٦۸ روغتونونه، ٤۸۳۸ بستره او ۱۱٦۰ تنه ډاکتران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲م کې د ماشومانو د مړینې اندازه په سلو کې ۱٦.۳ اټکل شوې وه ښایي دا رقم په وروستیو کلونو کې زیات شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلوکی تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او باندو کې له روغتیایي لومړنیو خدمتونو بې برخې دي.

په سلوکی تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلوکی ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا دغې ویجاړونکی جګړې په زرګونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بارګرځولي دي.

همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحي کلینیکونه په ډیر ابتدایي ډول د ملګرو ملتو او نورو غیر دولتي مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملګري ملتونه او غیر دولتي مؤسسې د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغیتایي کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشي پوره کولای. په ډیرو سیمو کې ساري ناروغۍ او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسي جهاز انتانات او نورد مړینی د عمده عواملو څخه ګڼل کېږي. ډیرو متخصصو ډاکټرانو او د روغتیایی برخی کارکوونکی د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځې له هیواده وتلي چې دا کار په روغتیایی برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایي- ولادی برخه کې) سبب شوی دی.

په ماشومانو کې سؤتغذي او له اوبو څخه راټوکیدلی ناروغۍ د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او باندو کې د امیندوارو ښځو ډیره برخه د لنګون په وخت کې خپل ژوند له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه ورکوي. اکثراً زړې بوډۍ چې روغتیایي ابتدایي ښوونې هم نه لري د لنګون ځارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچینو کې ښوونه بهترینه پانګه اچونه ګڼله کیږي. ځکه له دې لارې د اړتیا وړ متخصصین ټولنې ته وړاندې کیږي. له بله پلوه ښوونه او عواید د مزد په سطح او یا د ټولنې په سطح یو تړلې ګډه اړیکه لري. د جګړې نه دمخه ښوونیزې ادارې د دولت له خوا تقویه کیدلې. اوس دولتي او سیمه ییز مقامات د هیواد د اجتماعي چارو د دې حیاتي برخې د تمویل ځواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلو کې د نارینه لپاره او ۱٦ په سلو کې د ښځینه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقریباً ٤٥ په سلو کې هلکانو او ۱۷ په سلو کې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډیره برخه د طالبانو تر ولکې لاندې سیمو کې تړلې ده. یوازې د بدخشان په ولایت او د شمال اتحاد تر ولکې لاندې سیمو کې د نجونو مکتبونه پرانیستي دي.

د جګړې په ترځ کې تقریباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شویدي. د دې مکتبونو زیاته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بیا رغول شوي دي د هغه ګزارش مطابق چې د نړیوال بانک تر څارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقریباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدایي دورې مکتبونه اولیسې فعالې وې. د ابتدایي دورې د زده کوونکو شمیره د جګړې له پیل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰ زده کوونکو ته رسیده چې دا رقم تر ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال پوری ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوی دی. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مرکزونهٔ لکه، د کابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، د طب انستیتوت، د ښوونکی روزنې انستیتوت او اسلامی پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان د لوړو زد کړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمی مرکزونو دروازې د نجونو پر مخ تړلی دی. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنی انستیتو نه د ښځینه وو پر مخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسی موادو او مسلکی پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسی موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمی نصاب نشتوالی د دولتی تعلیمی ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتی مؤسسی د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنۍ اړتیاوي نشی پوره کولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library
PROPERTY OF ACKU
PROPERTY OF ARIC Established 1989

د استفادې وړ منابع

۱- عبدالحق امیری- د ماستری رساله- د افغانستان د اقتصاد لری لید د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ۱۹۹۳ د رایت پوهنتون- د یتون ښار د امریکا متحده ایالتونه.
۲- عبدالحق امیری- د افغانستان د اقتصادی اوضاع تحلیل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ۱۹۹۷ (د یونیسیف د درې کلن رپوټ د یوې برخې په توگه چې د هغوی په غوښتنه په پیښور کې برابره شوې وه).
۳- د افغانستان د جمهوری حکومت گزارش - فبروری ۱۹۹۲ - د پلان وزارت - کابل افغانستان.
٤- د ملگرو ملتو د خوراک او کرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتیژی ۱۹۹۷ کال.
۵- د ملگرو ملتو د مخدره موادو د کنترول دفتر (UNDCP) د تریاکو د کرکلنی سروې. ۱۹۹۸ کال.
٦- عبدالحق امیری- افغانستان د یوبی حدو حصره تورم په درشل کې ۱۹۹٦.
۷- د بشری پراختیا ر گزارش (UNDP) ۱۹۹٦.
۸- ستیف رودز - نړۍ د اقتصاد پوهانو په نظر کې - ۱۹۸۵.
۹- مکیش کپیلا - افغانستان ته د برتانیې د مرستو څیړنه - کال ۱۹۹۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق امیری

*د زوکړې کال : ۱۳٤٤ هـ . ش بهارک، بدخشان.

*زده کړې: لومړنۍ او منځنۍ د بدخشان د بهارک ولسوالۍ
ثانوي دوره د فیض آباد ښار، پامیر لیسه.
- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د
اسلام آباد اسلامي نړیوال پوهنتون.
- MSC (په اسلامي او پراختیایي اقتصاد
کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.
- MS (په عملي او اجتماعي اقتصاد کې)
د رایت پوهنتون، دیتون ښار، د امریکا متحده
ایالات.

وظیفه : - د پلان او پلټنې په څانګه کې د پلټنې مشاور د
پیښور تعلیمي مرکز - پاکستان.
- د افغانستان لپاره د ملګرو ملتو د بشري مرستو
د انسجام دفتر د پروګرام مدیر، اسلام آباد -
پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

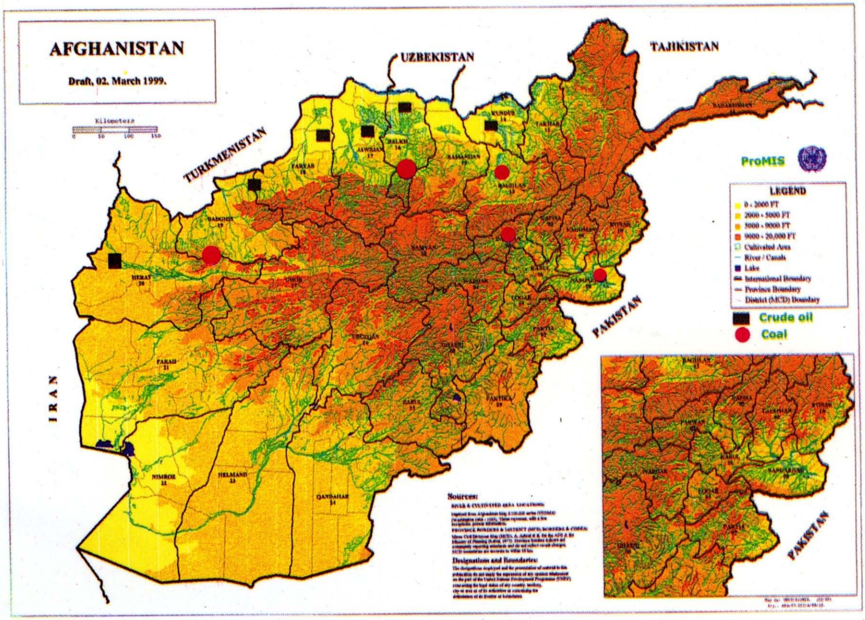

د اریک د گرځنده کتابتون

ځواکمن

د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library